

uporabljajo izkušnje, ki so si jih pridobili na taboru. V zborniku sta objavljena le dva prispevka, in sicer Annamârie Kulcsâr (Nacionalna razvojna agencija Budimpešta) z naslovom Spomini in doživetja s slovensko-madžarskega mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora ter Alexandre Soôs (študentka, Univerza Pannon Veszprém), ki ima naslov Takšnih izkušenj v šoli ne moreš biti deležen — mozaiki s slovensko-madžarskega mednarodnega arhivskega raziskovalnega tabora.

Na koncu zbornika so objavljene še fotografije s konference, priložena sta tudi zemljevid ter seznam krajev, v katerih je tabor potekal.

Fotografije s posameznih taborov so objavljene tudi pri posameznih prispevkih v celotnem zborniku.

Velika vrednost zbornika pa je predvsem v tem, da so povzetki vseh referatov prevedeni v slovenski oz. madžarski jezik. Prispevka dr. Slavice Tovšak in dr. Zoltána Pakšya sta prevedena v celoti, in sicer zato, da bi organizatorji iz vseh treh arhivov dobili vpogled v nove ideje, ki sta jih nanizala dr. Tovšakova in dr. Pakšy.

Iz izkušenj pa je mogoče reči, da ni bojazni, da bi mednarodni arhivski raziskovalni tabori izgubili vrednosti ali se celo končali. Zato lahko čez deset let, ob 30. obletnici tabora, pričakujemo nov zbornik z novimi dognanji in izkušnjami.

Gordana Simses Upovkk

Jože Mlinaric: Gradivo za zgodovino Maribora, XXXV. zv., Evangeličanska postojanka pri gradu Betnava pri Mariboru 1589-1602, II. Maribor : Pokrajinski arhiv, 2010, 178 strani

Neutrudni akademik dr. Jože Mlinaric je v preteklem letu pripravil že XXXV. zvezek Gradiva za zgodovino Maribora (GZM), ki tokrat nosi naslov Evangeličanska postojanka pri Mariboru 1589–1602, II. Ilhiiska dve na koncu naslova pomeni, da gre za nadaljevanje tematike iz prejšnjega zvezka, obenem pa gre sklepati, da mu bo v prihodnosti morda sledil še kakšen, saj vsi viri iz spodaj omenjenih arhivskih kartonov tudi v najnovejšem zvezku še niso objavljeni.

Pri tem je treba opozoriti, da je naslov zvezka, malce zavajajoč, čeprav nenamerno, saj gre za letnici najstarejšega ki najmlajšega v zvezku objavljenega vira. Postojanka je bila namreč uničena 8. januarja 1600,¹ medtem ko je lokakia evangeličanska skupnost,

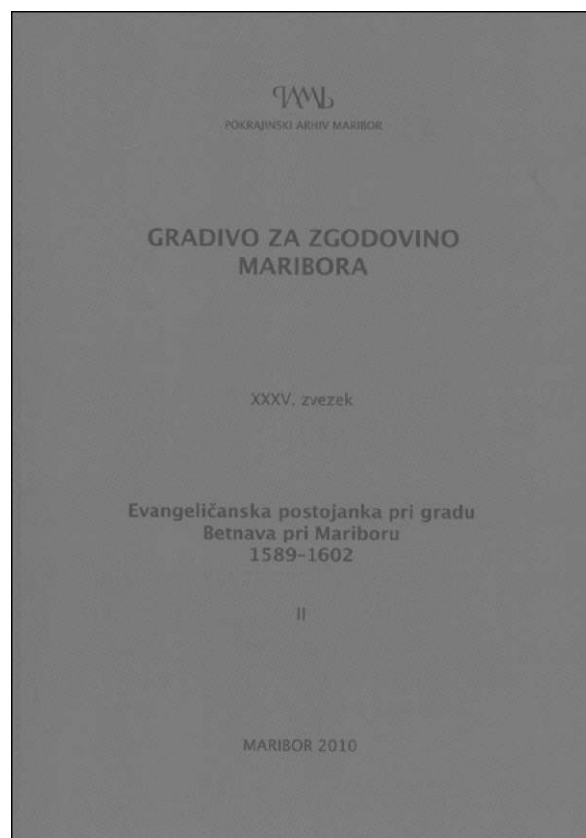
StLA, landschaftliches Archiv, Antiquum, XI: Reformationen, örtliche Reihe, Schubert (Sch.) 51: Windenau

jenikom, 9. januar 1600.

ki se je poimenovala kot dravskopoljski okraj augsburške veroizpovedi, delovala do leta 1602, ko je prišlo do njegove samoukčitve.

Objavljene vke v origkialu hrani Štajerski dežekii arhiv v Gradcu, v fondu Stari dežekii arhiv (Landschaftliches Archiv, Antiquum) ki sicer v skupkii dokumentov za obdobje reformacije (XI: Reformationen), v dveh arhivskih kartonih (Schuber 51–52) za Betnava (Windenau), v krajevni seriji (örtliche Reihe) omenjenih dokumentov. Fotokopije slednjih medtem, v fondu Gosposčina Betnava pri Mariboru, hrani tudi Pokrajinski arhiv Maribor.

XXXV. zvezek GZM obsega 178 strani in je razdeljen na dva sklopa. V prvem, glavnem, so transkteracije vkov, ki so sicer objavljeni kronološko, vendar ne natančneje, kot po letih. Drugi sklop medtem predstavljajo priloge, fotokopije izbranih vkov, dveh tudi v celoti. Objavljene vke lahko v grobem razdelimo na dve skupkii, podobno kot že v predhodnem zvezku. Prvo skupino predstavlja korespondenca, zlasti med deželo ter evangeličansko skupnostjo v Mariboru ki na Dravskem polju, kot tudi korespondenca znotraj le-te, medtem ko druga skupkia združuje vke, ki so bolj strogo finančne ki gospodarske narave. Mednje sodijo potrdila o prejetih ki izstavljenih plačilih ter opravljenih delih na postojanki, nakazila za njo, obračuni za njen vinograd ki podobno, vse tako ak drugače sodeče k betnavski obračunski knjigi objavljeni v XXXIV. zvezku GZM.

V letih, ki jih zvezek zajema, je evangeličanska skupnost v Mariboru in na Dravskem polju doživela tako svoj vrhunec kot konec. Leta 1589, s katerim se zvezek začne, je bilo betnavsko pokopališče naposled vzpostavljeno, nova glavna skrb skupnosti pa je postalo vprašanje lastnega bogoslužnega prostora. Wolf Viljem baron Herberstein, lastnik gradu Betnava, je namreč bogoslužja, ki so dotlej potekala v tamkajšnji grajski kapelici, zaradi očitno premočnega deželnoknežjega pritiska, vsake toliko ukinit. Zalegle niso niti prošnje poverjenikov in zgolj Klemnu Welzerju pl. Ebersteinu, *de facto* voditelju mariborske in dravskopoljske evangeličanske skupnosti, je uspelo barona nekajkrat prepričati, da je bogoslužja znova dovolil izvajati. Vendar takšno stanje v nedogled ni moglo trajati, propadli pa so tudi vsi poskusi preselitve bogoslužij kam drugam, pri čemer je bil v igri zlasti grad Gornji Maribor. Skupnost je potrebovala lasten bogoslužni prostor in lesena molilnica oziroma avditorij (*Auditorium*), kot se imenuje v virih, je bila leta 1590 naposled zgrajena. Postavili so jo ob pokopališču, na zemljišču, ki ga je baron Herberstein deželi prav v ta namen leta 1589 predal še v prosto last. Naslednjega leta se je na Betnavo, kjer so mu postavili hišo, preselil predikant Sigmund Lierzer, leta 1591 pa so v postojanki zaposlili tudi rednega šolskega mojstra oziroma učitelja, Nikolaja Sobriusa. Slednji je leto, dve zatem postal tudi mariborski mestni evangeličanski učitelj. Vse naštetu, od gradnje pokopališča, avditorija in predikantove hiše ter prispevanja polovice njegovega letna plačila, je že leta 1589 terjalo od dežele, ki je bila ves čas najpomembnejši plačnik postojanke, zmeraj več denarja. Poverjeniki so bili seveda še kako naklonjenjeni razširjanju »edine zveličavne veroizpovedi«, prav nič pa stroškom, ki jih je slednje prinašalo s seboj. Želeč vodstvo dravskopoljske skupnosti prepričati v čim več prispevkov z njene strani in čim večjo skromnost pri gradnji, so v Maribor na pogovore poslali kar samega Mateja Ammana pl. Ammansegga, enega najpomembnejših štajerskih deželanov, vendar je iz srečanja več odnesel Welzer.

Edini resen spor v skupnosti je medtem nastal zaradi predikanta, katerega je njegovo ravnanje poleti 1593 naposled stalo položaja. Lierzerja, ki je na Dravskem polju deloval od leta 1583, čeprav pred prihodom na Betnavo ni znano kje,² je tedaj zamenjal Jurij Lauttenschlager, ki naj bi na Betnavo prišel z Vurberka.³

Vendar je v XXXV. zvezku GZM objavljena le peščica virov, ki pričajo o Lierzerjevi odpustitvi, zato morda lahko hitro nastane vtis, da je le-ta potekala relativno gladko. A temu ni bilo tako. Lierzer je bil namreč odpuščen zaradi neprimerne obnašanja, ki je zajemalo tako popivanje, povzročanje sporov znotraj skupnosti ter nespoštljivo vedenje do svojih, torej betnavskih, nadzornikov, Welzerja in Krištofa pl. Praga, kot tudi, bojda celo uspešno, spreobračanje katolikov. Sodu naj bi medtem dno izbil škandal, ki je nastal z Lierzerjevo poroko z žensko, ki ni bila vdova, ob tem pa naj bi vsi vedeli, da v zakon ni stopila niti kot devica. Vendar se predikant ni dal kar tako odgnati in je po odpustitvi še več mesecev trmoglavil naprej, s tem pa se z Welzerjem zapletel v srdit spor, na začetku katerega je grozil celo s tožbo, češ da je bil protipravno odpuščen. Spor se je sicer vrtel predvsem okoli Lierzerjevih zahtev po denarju, za katerega je trdil, da mu ga je Welzer ostal dolžan. Vihravi predikant je Maribor in Dravsko polje nato zapustil šele v začetku leta 1594.⁴

Postojanka je odtiej bolj ali manj v miru živela vse do vrnitve nadvojvode Ferdinanda II. v dolnjeavstrijske dežele, ki pa je najprej prizadela Maribor. Leta 1596 je bilo namreč v mestu javno evangeličansko šolstvo, ki je potekalo za oba spola, ukinjeno, čeprav je nato pouk naskrivaj tekkel še dve leti, dokler ni bil Sobrius iz mesta izgnan in se je preselil na Betnavo. Skupnost je še hujša izguba doletela ob Welzerjevi smrti poleti 1598,⁵ s čimer je, ker je Krištof pl. Prag umrl že leta 1594, tudi postojanka začasno ostala brez nadzornika. Položaj je nato prevzel Adam baron Kolonie iz Slivnice, ki pa je imel z nadzomištvom že od začetka zgolj težave. Klemnova dediča, brat Lenart in nečak Gebhard Welzer pl. Eberstein, sta namreč s seboj odnesla oziroma, bolje rečeno, odtujila, betnavsko obračunsko knjigo, z vso pripadajočo dokumentacijo in večjo vsoto denarja vred. Ob tem pa še 500 gld, ki jih je Klemen, v edinem znanem členu svoje oporoke iz leta 1589, volil betnavski cerkvi oziroma, če le-te »bognedaj« (*das doch golt der herr mit gnaden verhuetten welle*) ne bi več bilo, mariborskemu špitalu. Vendar volila ne cerkev ne špital zagotovo nista nikoli prejela, saj je tudi vse ostalo baron Kolonie prejel šele po uničenju postojanke in tudi to šele po posredovanju dežele. Zemljišče postojanke je slednja medtem že poleti 1600 vrnila baronu Herbersteinu nazaj v

² StLA, Landschaftliches Archiv, Antiquum, XI: Reformationen, Predigerakten, Sch. 61: Sigmund Lierzer, Sigmund Lierzer poverjenikom, 1593.

³ Winkelmann, Frich: Zur Geschichte des Luthertums im untersteierischen Mur- und Draugebiet, II. Die Zeit der beschränkt geduldeten öffentlichen Religionsübung, B. Die Zwischenregierung nach dem Tode Karls II. JGGPO 56, 1935, str. 105.

⁴ Oman, Žiga: *Evangeličanski Maribor: mesto in njegova hližjija okolica v času reformacije in protireformacije v 16. in na 7. acetku 17.*

geličanske skupnosti med letoma 1587 in 1602, magistrsko delo. Maribor: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, 2010, str. 117-124.

⁵ Natančnejše, enkrat med sredino junija in začetkom julija nikom, 12. junij 1598; prav tam, poverjeniki [Juriju Creätschu in Mihaelu Slugi, 6. julij 1598].

prosto last, ta pa je sebe in vse svoje dediče obvezal, da ji ga bo vrnil, brž ko bo na Štajerskem znova dovoljena evangeličanska cerkev. Vrnitvi zemljišča je sledila obnova pokopališča, seveda kot zasebnega, in privrženci augsburške veroizpovedi so lahko tukaj v miru opravljali pogrebe vse do izгона evangeličanskega plemstva iz dežele.⁶ Predikant in učitelj sta se medtem še pred prihodom komisije umaknila na varno in skupnosti služila do odpustitve leta 1602, s čimer naj bi bil Luttenschlager, ki je bil odpuščen aprila — Sobrius pa junija — tudi najdlje delujoči štajerski deželni predikant.⁷ Do zadnjega formalnega dejanja, ki je hkrati pomenilo tudi zadnje dejanje samoukinitve evangeličanske cerkvene organizacije na Dravskem polju nasploh, je nato prišlo 6. decembra 1602, ko je dežela baronu Koloniču povrnila stroške, ki jih je imel kot zadnji betnavski nadzornik.

Vendar objavljena korespondenca ne nudi zgolj vpogleda v kronološki razvoj postojanke, temveč tudi zanimive detajle iz medčloveških odnosov znotraj skupnosti, ki kažejo, da le-ta nikakor ni bila kakšna harmonična celota. Omeniti vsekakor velja močan Ammanov odpor do Luke Hoferja, ki je slednjega sumil nezanesljivosti v veri in ga, sicer posredno, opsoval kar z »mamelukom« (Mamaluckbeti). Kakšna ironija, ko pa je bil Hofer edini član skupnosti, ki je bil Lierzerja pripravljen vzeti pod svojo streho, preden so mu postavili bivališče na Betnavi! Še več, ker so Ammanovemu odporu do Hoferja najverjetneje botrovale prav zdrahe, ki so nastale znotraj skupnosti, povzročanje le-teh pa je bilo očitano Lierzerju, je bila ironija morda še večja.

Izmed bolj strogo finančnih in gospodarskih virov velja medtem vsekakor izpostaviti sedem obračunskih zvežičev (1591—97) za vinograd betnavske cerkve. Slednji je ležal v Slivnici, na gominski posesti barona Koloniča, cerkvi pa ga je podaril Adam Haidfalk. Zamisel za cerkveni vinograd je sicer prišla od poverjenikov, ki so si z dohodki od njega obetali vsaj manjšo razbremenitev stroškov, ki jih je dežela imela z Betnavo. Vendar se je njihov načrt povsem izjalovil, saj je cerkev z vinogradom imela zgolj izgubo. Pomen zvežičev je medtem predvsem v njihovi izjemni podrobnosti, saj je v njih popisan prav vsak strošek, ki so ga imeli z vinogradom. Ob zmeraj mizemem pridelku mošta in nizkih odkupnih vrednosti zanj, je v njih zapisano tudi število dni za kope in količenje, plačila za delavce ob obeh opravilih in ob trgatvi, nadalje zapisi letnega plačila za viničarja, višina gornine in gorščine, ter denarne protivrednosti za vse, kar so v vinogradu potrebovali. Od trsnih kolov do maziva za prešo, od gnojila do rovnice, jedače za delavce, sveč za delo v temni preši itd. Zabeležene pa so tudi pogoste naravne nevšečnosti, ki so redno prizadele vinograd.

XXXV. zvezek GZM tako znova prinaša dragocene objave za zgodovino zgodnjenovoveške evangeličanske skupnosti v Mariboru in na Dravskem polju neprecenljivih virov, ki so obenem izjemnega pomena tudi za gospodarsko zgodovino mesta in njegove bližnje okolice.

Žiga Oman

Lozar-Štamcar, Maja, Žvanut, Maja: *Katalog Theatrum vitae et mortis humanae: Prizorišče človeškega življenja in smrti — Catalogue Theatrum vitae et mortis humanae: The Theatre of Human Life and Death*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2002, str. 145—147.

StLA, X1/51 Betnava, betnavski obračun Adama barona Koloniča, 6. december 1602; Winkelmann, Hrich: Zur Geschichte des Luthertums im untersteierischen Mur- und Draugebiet, Vernichtung des lutherischen Kirchenwesens unter Ferdinand 11. *JGGPÖ*, 57, 1936, str. 98-99.